

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ТАЛАЛАЙ ЮЛІЯ ОЛЕГІВНА

УДК 373.5.016:81'246(4.191.2)(043.5)

**МОДЕРНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
У СТАРШИХ ШКОЛАХ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ
В УМОВАХ МУЛЬТИЛІНГВІЗМУ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дрогобич – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
КЕМІНЬ Володимир Петрович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
інститут іноземних мов, директор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
МУКАН Наталія Василівна,
Національний університет
«Львівська політехніка»,
кафедра іноземних мов, завідувач;

кандидат педагогічних наук, викладач
КІЧУЛА Марія Ярославівна,
ДВНЗ Тернопільський державний
медичний університет імені І. Я. Горбачевського
МОЗ України, кафедра іноземних мов.

Захист відбудеться 26 червня 2017 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 36.053.01 у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка за адресою: 82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, 2-й поверх, к. 20.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка за адресою: 82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Лесі Українки, 2.

Автореферат розіслано 25 травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.І. Пантюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасні інтеграційні процеси й активізація взаємодії країн в умовах відкритого і цілісного світу сприяють визнанню іноземних мов освітніми пріоритетами, впровадженню їх до обов'язкової компетентнісної складової моделі підготовки сучасної особистості до життя в нових умовах. Зокрема у Проекті нового базового Закону України «Про освіту» (Стаття 1), Концепції нової української школи вміння спілкування іноземною мовою посідає чільне місце серед десяти ключових компетентностей, якими повинен оволодіти випускник реформованої української школи.

Розширення міжнародного співробітництва, посилення уваги й соціальної значущості іноземних мов, процеси міграції населення також стимулюють розвиток іншомовної освіти. На сьогодні в Україні сформувалася мережа навчальних закладів, до програм навчання яких уводяться нові технології іншомовної освіти, що базуються на використанні передового педагогічного досвіду, в т. ч. й зарубіжного.

Необхідною умовою модернізації усіх ланок української іншомовної освіти у рамках «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (2003) є запровадження державних освітніх стандартів нового покоління, що обґрунтовується такими чинниками, як невідповідність типових рівнів підготовки школярів із іноземних мов рівню володіння ними в Україні, а також відсутність детально обґрунтованих показників типових рівнів іншомовної підготовки.

Зміна суспільно-політичного устрою у країнах Центральної та Східної Європи викликала радикальні трансформації в їхніх освітніх системах, зумовлених інтеграційними процесами на європейському континенті та створенням єдиного європейського суспільно-економічного, безпекового й освітнього простору. Це, своєю чергою, привело до динамічного розвитку однієї із найбільш цензурованих й маргіналізованих субдисциплін, якою була порівняльна педагогіка. Адже компаративістичні студії освітніх систем, педагогічних теорій у сучасному світі є значним джерелом знань про численні й актуальні тенденції у навчанні й вихованні, про причини успіхів і невдач, що дає підставу здійснювати критичні рефлексії та діагностування власної системи освіти, щоб усвідомити власні недоліки, потреби й відповідно допомагає освітнім діячам, науковцям, суспільству, державі у прийнятті стратегічних рішень для освітньої сфери, суспільно-економічного, міжнародного та інших секторів діяльності країни, а також допомагає освітянам орієнтуватися у зарубіжних реформах й педагогічних інноваціях, до яких, безумовно, належить і реформування іншомовної шкільної освіти.

Подібні зміни відбуваються не тільки у європейських країнах, але і в Україні, яка активно інтегрується у європейське освітнє середовище, по суті, є його складовою. Тому, реалізуючи власні освітні реформи, слід враховувати досвід центральноєвропейських країн-сусідів нашої держави, адже, з одного боку, існує виразна тенденція проникнення в освіту процесів сучасної глобалізації, а з іншого, національні системи освіти намагаються зберегти

власну totoжність, індивідуальні риси з огляду на історичні, культурні й релігійні традиції.

Упродовж останніх десятиліть освітні системи закордоння, зокрема країн Центральної Європи (Республіка Австрія, Чеська Республіка, Словацька Республіка, Республіка Польща, Угорщина) зазнали якісних змін у галузі шкільної іншомовної підготовки особистості. Мультилінгвізм тут перетворився з явища лінгвістичного на основний принцип організації мовної політики сучасної багатомовної і багатонаціональної Європи, що може слугувати орієнтиром у процесі розвитку сучасної вітчизняної системи навчання іноземних мов, у тому числі й на рівні старшої школи.

Актуальність реформування системи середньої освіти за рубежом, у тому числі іншомовної, зумовлює зацікавлення означеною проблематикою як українських, так і зарубіжних педагогів. Сучасній зарубіжній освіті і шкільництву присвячені праці українських науковців: А. Вихруща, Т. Десятова, М. Євтуха, В. Кемія, А. Максименка, І. Малафійка, О. Матвієнко, М. Чепіль та ін. Порівняльно-педагогічні дослідження з питань розвитку шкільної освіти за кордоном у контексті глобалізаційних процесів здійснили Б. Вульфсон, Л. Пуховська, В. Жуковський, А. Сбруєва, О. Сухомлинська та ін. Теоретико-методичні аспекти навчання іноземних мов досліджували С. Ніколаєва, В. Плахотник, В. Редько, О. Першукова. Предметом досліджень Н. Гальскової, С. Кембел, О. Кузнецової, А. Райта, Ч. Сарді, М. Тадеєвої стали теоретико-прикладні аспекти іншомовної освіти учнів середньої і старшої школи зарубіжжя.

Міжкультурний аспект в контексті багатомовної освіти став предметом наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних фахівців: М. Баришнікова, В. Гаманюк, Н. Гальскової, Н. Євдокімової, Л. Мороз, О. Першукової, Л. Аронін, М. О. Лаорі, Дж. Дуарте, Х. Баєтенс Бедсмо, Б. Буш, М. Грозевої, Д. Койл, Д. Гортер, Я. Сеноз, К. Хелот, Б. Гуфайзен, Ф. Хердіна, У. Єсснер, С. Уільямс, Б. Хаммарберг та ін.

Водночас під час навчання іноземних мов в українських середніх школах виникає низка суперечностей між: прагненням України модернізувати всі ланки іншомовної шкільної освіти відповідно до «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти» й недосконалістю заходів щодо адаптування європейських стандартів у шкільну практику; спробою оновити зміст навчальних програм з іноземної мови та відсутністю нових методологічних підходів у написанні базових шкільних підручників з іноземної мови. Сказане вище дає підстави вважати дослідження теми **«Модернізація навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму»** важливим науковим завданням для розвитку теорії та практики іншомовної освіти в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження входить до тематичного напрямку досліджень Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Зміст навчання і виховання в мовах реформування освіти в Україні». Тему дисертації затверджено вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 17 від 27.11.2014 р.) й узгоджено

в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 23.12.2014 р.).

Мета дослідження полягає в аналізі теорії та практики навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму.

Предмет дослідження – основні тенденції модернізації навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму.

Об'єкт дослідження – шкільна іншомовна освіта в країнах Центральної Європи.

Окреслена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. Проаналізувати ступінь опрацьованості теми дисертаційної роботи в зарубіжному та українському науково-педагогічному дискурсі та обґрунтувати базові поняття дослідження: «багатомовність», «мультилінгвізм», «індивідуальна багатомовність» та ін.

2. Схарактеризувати освітню мовну політику в країнах Центральної Європи.

3. Визначити пріоритетні напрями, основні тенденції й організаційні засади іншомовної освіти учнів старших класів країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму.

4. Розкрити лінгводидактичні принципи, форми, методи та підходи до навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи.

5. Актуалізувати використання досвіду навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи у сучасних умовах реформування української школи.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети у ході дослідження використано комплекс взаємопов'язаних **методів** дослідження:

– *загальнонаукові (науково-теоретичний аналіз і синтез зарубіжної та вітчизняної педагогічної, методичної літератури для визначення теоретико-методологічних основ дослідження і здійснення історико-педагогічного аналізу проблеми; класифікація, узагальнення педагогічних фактів, ідей, висновків, аналіз науково-педагогічної літератури, законодавчих актів, матеріалів міжнародних організацій з освіти, офіційної документації освітніх інституцій Європейського Союзу та Ради Європи, Республіки Австрії, Чеської Республіки, Словацької Республіки, Республіки Польща, Угорщини й України, що стосуються проблеми дослідження);*

– *метод термінологічного аналізу*, який допоміг витлумачити певні терміни відповідно до предмета дослідження;

– *компаративний метод*, який дає змогу порівнювати і зіставляти соціально-педагогічні явища;

– *структурний метод*, який уможливив виділення основних структурних складових педагогічного процесу для порівняння змісту, методів, підходів і форм іншомовної освіти учнів старших шкіл країн Центральної Європи з метою визначення та доповнення шляхів навчання іноземної мови в Україні;

– *контекстний метод*, який допоміг сформулювати рекомендації щодо використання зарубіжного досвіду з врахуванням нового контексту, в якому він має знайти застосування.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення, що ґрунтуються на методології порівняльної педагогіки (А. Вихрущ, Т. Десятов, В. Кемін, М. Лещенко, Т. Логвиненко, А. Максименко, О. Матвієнко, Н. Муқан, О. Невмержицька, А. Сбруєва, О. Сухомлинська, М. Тадеєва, М. Чепіль та ін.); на сучасних методологічних підходах до реформування освіти в Україні (А. Андрущенко, О. Вишневський, М. Євтух, Т. Завгородня, В. Кравець, В. Кремень, Л. Оршанський, М. Пантюк, Н. Скотна та ін.); на основі особистісно орієнтованого навчання та виховання (І. Бех, О. Квас, М. Савчин та ін.); на теоретико-методичних засадах навчання іноземних мов у середній школі (О. Бігич, Н. Бориско, О. Коваленко, Л. Морська, С. Ніколаєва, В. Плахотник, В. Редько, Н. Складенко та ін.).

Джерельну базу дослідження склав комплекс різноманітних за змістом і походженням документів та матеріалів, зокрема монографій, наукових статей, нормативних документів, педагогічної і навчально-методичної літератури з проблем навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи. Важливою складовою стали також офіційні документи: Європейська культурна конвенція (European Cultural Convention), Європейська соціальна хартія (European Social Charter), нормативні правові акти Ради Європи з питань освітньої мовної політики (Рекомендація Комітету Міністрів № R (82) 18 про сучасні мови, «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (Common European Framework of Reference – Learning, Teaching and Assessment), Європейське мовне портфоліо (European Language Portfolio), План дій «Сприяння вивченню мов та мовній різноманітності» (Action Plan «Promoting language learning and linguistic diversity 2004 – 2006»), Барселонська стратегія щодо навчання іноземних мов (ЄС Барселона – Ціль L1 + L2, Barcelona Ziel), Комюніке Єврокомісії: Нова рамочна стратегія багатомовності (A New Framework Strategy for Multilingualism), Заключний звіт Експертної групи з багатомовності, Лісабонська стратегія щодо освіти (Lisabon Strategy), Програма «Навчання впродовж життя» (Lifelong Learning), Комюніке Єврокомісії: Багатомовність: перевага для Європи й спільне зобов'язання (Multilingualism: an Asset for Europe and a Shared Commitment), Проект «Багатомовна Європа» (Language Rich Europe). Цінну для дослідження інформацію містять навчальні плани і програми навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи.

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець 80-х рр. XX ст. – перше десятиліття XXI ст. Нижня межа дослідження зумовлена суспільно-політичними, економічними й культурно-освітніми трансформаціями, що відбулися у країнах Центральної Європи (переорієнтація центральноєвропейських країн соціалістичної співдружності на західноєвропейський вектор розвитку, підготовки до вступу у європейські структури) та зміною освітньої парадигми у цих країнах. Верхня межа визначається повною інтеграцією країн Центральної Європи до європейських політичних, економічних, правових й гуманітарних структур (вступ до Європейського Союзу, Ради Європи, НАТО, Шенгенської зони та формування єдиного європейського освітнього простору: кодифікація

стандартів середньої освіти в країнах Європейського Союзу, реформування програм середньої освіти у контексті модернізації освітніх стратегій в ЄС).

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

- *вперше* у вітчизняній педагогічній науці на основі *цілісного наукового аналізу* розглянуто модернізацію теоретико-методичних засад навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму;
- *висвітлено освітню мовну політику* країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму;
- *визначено* організаційні засади іншомовної освіти старшокласників у країнах Центральної Європи в умовах мультилінгвізму;
- *уточнено* лінгводидактичні принципи, форми, методи та підходи до навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи;
- *уточнено теоретичний зміст понять*, які розкривають проблему й специфіку іншомовної освіти («багатомовність», «мультилінгвізм», «індивідуальна багатомовність» та ін.);
- *визначено* перспективні напрями розвитку іншомовної освіти школярів в Україні.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження визначається тим, що основні наукові положення, висновки, методичні рекомендації використовувалися у процесі підготовки вчителів іноземних мов у процесі читання лекційних курсів та семінарських занять з таких дисциплін, як «Шкільний курс іноземної мови та методика її викладання», «Практична граматики англійської мови», «Практичний курс другої іноземної мови». Матеріали дослідження можуть бути використані у роботі вчителів іноземних мов у середніх школах України, а також слугувати джерелом для отримання методичних знань й педагогічного досвіду для майбутніх педагогів.

Основні результати дослідження впроваджено у навчальний процес Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 988 від 6.03.2017 р.); Самбірської спеціалізованої школи № 8 з поглибленим вивченням англійської мови (довідка № 84 від 21.03.2017 р.); Самбірської школи-ліцею імені Андрія Струся (довідка № 43 від 16.03.2017 р.); Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 379-33/03 від 30.03.2017 р.); Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро) (довідка № 273/1 від 22.03.2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях:

міжнародних: «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Дрогобич, 2015 р.), «Іншомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи» (Київ, 2015 р.), «Pedagogika. Nowoczesne Badania Podstawowe i Stosowane» (Sopot, 2016 р.);

всеукраїнських: «Актуальні проблеми навчання і виховання в контексті сучасної освітньої парадигми» (Мукачеве, 2015 р.), «Актуальні тенденції сучасного гуманітарного дискурсу» (Дрогобич, 2017 р.).

Публікації. Результати дисертації опубліковані у 9 одноосібних працях автора, серед них 5 – у наукових фахових виданнях, одне з яких входить до міжнародної наукометричної бази *Index Copernicus*, 1 – у зарубіжному виданні, 1 – у виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази, 2 – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з переліку скорочень та умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (362 найменування), трьох додатків (11 таблиць). Загальний обсяг дисертації – 236 сторінок (у тому числі одна таблиця), з них основного тексту – 188 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність проблеми дослідження; визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, методи; доведено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; окреслено структуру й обсяг дисертації.

У *першому розділі* – «**Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми навчання іноземних мов в умовах мультилінгвізму**» – досліджено багатомовність як міждисциплінарний феномен, охарактеризовано дидактичні моделі формування багатомовної особистості у процесі навчання іноземної мови, а також розглянуто розвиток систем шкільної іншомовної освіти в Україні і за рубежом.

На основі аналізу базових категорій дослідження встановлено, що «мультилінгвізм/багатомовність» охоплює широкий діапазон значень. Поняття «мультилінгвізм/багатомовність» – соціолінгвістичне, психолінгвістичне, педагогічне явище. Під терміном «мультилінгвізм/багатомовність» ми розуміємо володіння людиною кількома (багатьма) мовами і їх активне використання у спілкуванні з іншими людьми.

Проаналізовано характерні риси дидактичних моделей формування багатомовної особистості, до яких належать: модель факторів (Б. Гуфайзен); динамічна модель (Ф. Гердіна, У. Єсснер); екологічна модель (Л. Аронін, М. О. Лаорі); контрастивно-лінгвістична модель формування багатомовної особистості (М. Грозева); функціональна модель або модель переключення кодів (С. Уільямс, Б. Хаммарберг). У межах моделі факторів Б. Гуфайзен презентує цілу низку зовнішніх і внутрішніх факторів, які відіграють вирішальну роль у процесі освоєння мов залежно від послідовності їх вивчення, зосереджуючи водночас особливу увагу на тих, що мають винятково важливе значення для раціональної організації процесу іншомовної освіти, спрямованої на формування плюрилінгвальної особистості. З огляду на таку постановку питання характерними ознаками моделі факторів є багатоступенева структура і хронологічний порядок систематизації факторів вивчення мов. Автори динамічної моделі формування багатомовної особистості (Ф. Гердіна, У. Єсснер) наголошують на динамічному характері самого поняття «мультилінгвізм». Учені застосовують теорію динамічних систем, більш відому як «теорія хаосу», до дослідження питання розвитку та

формування багатомовної особистості. Сутність екологічної моделі (Л. Аронін, М. О. Лаорі) виходить за межі ототожнення понять «багатомовність» та «індивідуальний мультилінгвізм». Учені розглядають індивідуальний мультилінгвізм як процес і результат освоєння третьої іноземної мови. На думку М. Грозевої, авторки контрастивно-лінгвістичної моделі формування багатомовної особистості моделі, рідна мова не впливає на процес вивчення учнями другої іноземної мови. Перша іноземна мова функціонує як «контролююча система» під час вивчення учнями другої іноземної мови. Головна ідея функціональної моделі (С. Уільямс, Б. Хаммарберг) полягає у тому, що під час процесу говоріння другою іноземною мовою (ІМ2), третьою іноземною мовою (ІМ3), перша (ІМ1) займає домінуючу позицію і використовується частіше.

У кінці 80-х рр. ХХ ст. у центральноєвропейських країнах відбулися суттєві зміни у методиці навчання іноземної мови, передумовою яких стали комунікативний та функціональний підходи до навчання іноземної мови. Це дало можливість Раді Європи сформувати ефективну освітню мовну політику у різних сферах діяльності, приміром, у середніх школах комунікативний підхід до навчання іноземної мови зумовив зміни в освітніх навчальних програмах, засадничою метою яких було сформувати комунікативні компетенції учнів.

Здійснений аналіз системи педагогічної підготовки вчителів старших шкіл у країнах-членах ЄС дав підставу стверджувати, що у ній відсутні єдині, уніфіковані освітні програми підготовки вчителів. Тривалість підготовки вчителів у країнах-членах ЄС є також різною. Ці відмінності можна пояснити тим, що національні системи освіти вчителів відображають конкретні соціальні, економічні, культурні потреби населення тієї чи тієї країни-члена ЄС.

У дисертації розглянуто розвиток вітчизняної системи навчання іноземних мов в історичному дискурсі. Встановлено, що у навчанні іноземних мов у вітчизняних школах до кінця 80-х рр. ХХ ст. домінували два тіснопов'язані принципи: *функціональності* та *усної основи*. Згідно з принципом функціональності, суть навчальної роботи полягала у створенні в учнів під час навчального процесу психо-фізіологічного механізму сприймання і породження висловлювань. У старшій школі під час навчання іноземної мови учні оволодівали трьома видами комунікативної діяльності: *аудіюванням, говорінням і читанням*, за допомогою яких здійснювалася повна комунікація в усній і письмовій формі. Системі навчання іноземної мови в цей період були притаманні такі характеристики: *комунікативна спрямованість* та *ситуативна обумовленість* усно-мовних вправ. Зокрема, речення розглядалося як основна мовна одиниця у системі навчання іноземної мови (А. П. Старков). Засвоєння граматичної будови і лексики іноземної мови здійснювалося у мовленні шляхом засвоєння граматично правильних речень. З комунікативною спрямованістю безпосередньо пов'язана й інша важлива риса системи навчання іноземної мови в старшій школі (70 – 80-х рр. ХХ ст.) – *ситуативна обумовленість* усно-мовних вправ. Оволодіння усним мовленням базувалося на ситуаціях у межах тем, передбачених шкільною програмою. Таким чином, *принципи функціональності та усної основи навчання* визначали послідовність введення мовного матеріалу до

навчального процесу. Схематично відобразити послідовність вищезазначених принципів можна так: аудіювання → говоріння → читання → письмо.

Другий розділ – **«Організаційні засади реалізації мультилінгвального підходу до навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи»** – присвячено аналізу мультилінгвізму у мовній та освітній політиці Європи, обґрунтуванню загальної концепції мовної освіти країн-членів ЄС та висвітленню особливостей організації іншомовної освіти у старшій школі країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму.

Взаєморозуміння й комунікація у країнах Європейського Союзу – надзвичайно важлива і складна проблема, адже на європейському континенті функціонує більш ніж 50 різних мов, які є рідними для багатьох європейців – від найбільш поширених, що використовуються у процесі комунікації (англійська, німецька, французька, іспанська російська та ін.), до менш поширених, якими послуговується тільки невелика кількість населення (естонська, словенська та ін.).

З'ясовано, що мовні відмінності в Європі протягом багатьох століть робили актуальною тему міжкультурної комунікації. Установлено, що розвиток міжнародної комунікації і необхідність збереження культурного спадку країн Європи стали чинниками, які сформулювали вимогу нової мовної політики – здатність людини спілкуватися кількома європейськими мовами. Із середини 50-х рр. XX ст. вивчення мов стало пріоритетним напрямом європейського співробітництва.

З часу заснування Ради Європи (1949) з метою формування іншомовної компетентності в молодих європейців було ухвалено низку нормативних правових актів («Пороговий рівень» володіння іноземною мовою (Threshold Level, 1975), Рекомендації з питань навчання мов і мовної політики (1982), Всесвітня Декларація про освіту для всіх (1990), Європейська Хартія регіональних мов і мов національних меншин (European Charter, 1992), програма «ЄС Барселона – Ціль L1 + L2» (Barcelona Ziel, 2002), План дій з вивчення мов і збереження мовного різноманіття (2003 – 2004), Нова рамкова стратегія багатомовності (A New Framework Strategy for Multilingualism, 2005), Програма «Навчання впродовж життя» (Lifelong Learning Programme, 2007 – 2013) та ін.).

На основі аналізу зазначених документів виявлено, що мета освітньої мовної політики країн-членів ЄС полягає у володінні їх громадянами рідною мовою та двома іноземними. У сучасному європейському освітньому просторі ведеться дискусія щодо того, які мови слід включати до програми обов'язкового навчання у старшій школі, а які – за вибором.

Дослідженням доведено, що у школах усіх центральноєвропейських країн обов'язково вивчають щонайменше одну іноземну мову. У деяких країнах її вивчають у початкових школах. Крім того, іноземна мова може вивчатися додатково, за вибором учня. Серед основних мов, які пропонуються учням для вивчення, здебільшого – англійська, німецька, французька, іспанська, російська. Обов'язковість вивчення мови визначається самими учнями, зокрема більшість учнів країн Центральної Європи як першу іноземну мову вибирають англійську. На другому місці німецька, тільки невеликий відсоток вибирають решту мов.

Виявлено, що учням старших шкіл пропонуються на вибір із шкільної програми такі мови: у Чеській Республіці – англійська, німецька, французька, іспанська, російська. У Республіці Польща учні мають право вибору іноземної мови з трьох: англійської, німецької, французької. У Республіці Австрія до обов'язкових можуть належати англійська, французька, італійська, хорватська, словенська, угорська або чеська мови. У Словацькій Республіці – англійська, німецька, французька, іспанська, російська. Вивчення основної іноземної мови в Угорщині починається у початковій школі, проте тут існує диференційований підхід щодо початку навчання іноземної мови – від першого року до третього, залежно від типу і статуту школи. Учні мають можливість вибирати такі іноземні мови, як англійська, німецька, французька, іспанська. У середній школі (гімназії) учні можуть вибирати другу іноземну мову.

З'ясовано, що важливе значення при навчанні іноземної мови у старших класах шкіл країн Центральної Європи мають такі критерії:

- вік учнів, клас, школа (початкова, середня, старша), у якій вивчення іноземної мови розпочинається вперше як предмет шкільної програми;
- вибір іноземної мови, яка у програмі навчання має статус обов'язкового предмету;
- кількість годин, що виділяється на предмет «Іноземна мова» у навчальній програмі.

Важливою тенденцією, яку слід враховувати при аналізі системи шкільної іншомовної освіти у центральноєвропейських країнах, є збільшення диспропорцій між іноземними мовами у статусі першої або другої при виборі конкретної іноземної мови як обов'язкової для вивчення (особливо у колишніх соціалістичних країнах: Республіці Польща, Угорщині, Чеській Республіці, Словацькій Республіці). Зокрема це стосується англійської мови, яка домінує у навчальних програмах вищезазначених країн, адже більшість учнів саме її вибирають як обов'язкову. Якщо взяти до уваги постулат Європейського Союзу про те, що всі громадяни країн, які до нього входять, повинні знати дві іноземні мови, то такою найчастіше обирають німецьку. Європейська багатомовність передбачає вивчення не тільки мови, але й культури, історії, традиції її носіїв. Чи не найбільше на вибір іноземної мови для навчання у сучасній Європі впливає економічна складова. Більшість країн Центральної Європи мають тісні економічні зв'язки як з німецькомовними країнами Європи, так і традиційними партнерами зі Східної Європи, тому вибір німецької мови як другої іноземної є цілком умотивованим.

Здійснений аналіз мовної політики у Республіці Австрія уможливив констатацію, що уряд країни, Міністерство освіти, державні інституції (Австрійський центр компетентностей сучасних іноземних мов у м. Грац, Центр австрійської мовної компетенції, Комітет мови в Австрії (Oska) та ін.) розробляють заходи, спрямовані на популяризацію вивчення німецької мови та успішно втілюють ці проекти (навчання упродовж життя, німецька мова за професійним спрямуванням, раннє вивчення іноземної мови тощо). Вказані проекти сприяють заохоченню вивчення іноземних мов у багатомовному середовищі країни та орієнтовані на мовну політику в школах, де, окрім

державної німецької, вивчається одна з європейських мов та мова етнічної меншини (хорватська, угорська, чеська, словацька, словенська). Доведено, що мовна політика Республіки Австрія спрямована на успішну інтеграцію цих меншин в австрійське суспільство.

Встановлено, що 2005 року урядом Чеської Республіки було ухвалено Національний план дій з викладання іноземних мов, згідно з яким підсилюлося вивчення першої іноземної мови через збільшення кількості годин та впровадження її навчання у початковій школі. Відповідно до цього документа, у старшій школі вивчалася друга іноземна мова. З 2010 – 2011 навчального року в 73 % старших шкіл Чеської Республіки одночасно вивчається дві або більше іноземних мов. З'ясовано, що серед середніх навчальних закладів етнічних меншин (словаків, поляків, німців, українців, росіян, болгар, ромів та ін.) у Чеській Республіці тільки польська етнічна меншина має можливість навчатися рідною мовою на всіх освітніх ланках. Для решти етнічних меншин функціонують окремі класи з рідною мовою в початковій та середній школі.

У розділі зазначено, що у Словацькій Республіці засади мультилінгвальної освіти реалізуються за такими напрямками: мультилінгвальна освіта, орієнтована на етнічні меншини (чеська, угорська, хорватська та ін.) та мультилінгвальна освіта, орієнтована на європейську спільноту (англійська, німецька, іспанська, французька тощо). Підкреслено, що прикметною рисою старших шкіл етнічних меншин у Словацькій республіці є білінгвальне навчання.

Аналіз нормативного забезпечення (Постанова Кабінету Міністрів Угорщини «Національний стандарт освіти», Державна освітня програма, Програма розвитку іншомовної освіти та ін.) з питань шкільної іншомовної освіти Угорської Республіки в умовах мультилінгвізму засвідчив тенденції до модернізації організації та змісту навчання іноземних мов. Йдеться передусім про впровадження з 2005 р. обов'язкової дворівневої державної підсумкової атестації з іноземної мови (рівень B1 чи B2) та одержання випускниками старшої школи відповідного сертифікату, що дає право вступу до вищих навчальних закладів, а також укладання національних дескрипторів і критеріїв оцінювання рівня володіння мовою відповідно до європейських стандартів.

Схарактеризовано освітню мовну політику в Польській Республіці, що спрямована на засвоєння учнями старших шкіл двох і більше іноземних мов (Стратегія розвитку освіти на 2007 – 2013 рр., Проект програмних засад (2008)). Різноманіття етнічних меншин (німці, білоруси, українці, кашуби, словаки та ін.), які населяють територію Республіки Польща, сприяє організації відповідних класів та внесенню до навчальних планів середніх навчальних закладів мов етнічних меншин. Установлено, що в старшій школі кількість годин на вивчення мови етнічних меншин регламентується на місцевому рівні і залежить від кількості учнів в кожній окремій школі. Виявлено, що для організації іншомовної освіти в старшій школі Республіки Польща характерне функціонування двомовних/білінгвальних класів (польсько-німецьких, польсько-українських, польсько-білоруських тощо).

Результати аналізу організаційних засад розвитку іншомовної освіти країн Центральної Європи засвідчили уніфікацію її основних положень (мету,

цілі, стратегії іншомовної підготовки) з Рекомендаціями Ради Європи та прагнення до збереження національних особливостей, що закладені в основу державних освітніх програм та різних національних проектів.

У *третьому розділі* – «**Лінгводидактичні аспекти іншомовної освіти в старшій школі країн Центральної Європи**» – проаналізовано методичні аспекти навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи та визначено перспективи використання зарубіжного досвіду в галузі реформування вітчизняної шкільної іншомовної освіти.

Визначено, що модернізація процесу навчання іноземної мови в старшій школі Чеської Республіки в умовах мультилінгвізму передбачає *особистісно орієнтований та комунікативний підходи* до навчання. Основна вимога до процесу навчання іноземних мов асоціюється з необхідністю орієнтування на *індивідуальні особливості* учнів. Принцип *діяльнісного підходу* до навчання іноземних мов передбачає зміну ролі вчителя у процесі навчання, який стає учневі партнером, наставником, помічником і сприяє його навчанню.

Доведено, що модернізація процесу навчання іноземної мови в старшій школі Чеської Республіки спрямована на реалізацію *концепції цілісного навчання (holistic learning)*. Принцип *самостійного навчання* іноземної мови ставить учня з його здібностями та індивідуальними особливостями у центр педагогічної діяльності, а також є засобом і метою формування самостійної, незалежної особистості. Модернізація процесу навчання іноземних мов у старшій школі Чеської Республіки в умовах мультилінгвізму передбачає зміну *стратегій* навчання на ті, яким властивий *індивідуальний характер*; домінування *методу проектів*, що відображає *самостійний підхід* до навчання іноземної мови та надає можливість учням активізувати їхні індивідуальні здібності та зреалізувати *концепцію цілісного навчання*.

З'ясовано, що процес навчання другої іноземної мови у старшій школі Чеської Республіки передбачає оволодіння учнем певними навичками, вміннями та знаннями, що були засвоєні під час навчання першої іноземної мови. До лінгводидактичних принципів навчання другої іноземної мови належать: а) *порівняння мовних явищ між мовами*; б) *свідомий підхід до вибору стратегій навчання*; в) *експериментування з мовою*; г) *виправлення та аналіз помилок учнями*.

У дисертації проаналізовано зміст навчання іноземної мови в старшій школі Республіки Австрія та встановлено, що модернізація процесу навчання іноземної мови передбачає внесення змін до цілей навчання іноземних мов, які полягають в оволодінні певним рівнем мовної компетенції: на рівні A2 і частково B1 для першої іноземної мови; рівень A1 (розмовний рівень) і A2 (розмовний рівень/аудіювання/читання/письмо) для другої іноземної мови після 2-го року навчання (8 клас). Констатовано, що переорієнтація мовної політики в школах Республіки Австрія зумовила необхідність появи нових методик і підходів до навчання іноземних мов у багатомовному середовищі, зокрема: *комунікативного підходу* до навчання іноземної мови, а також *принципу усної основи навчання, функціонального і міжкультурного підходів* до навчання іноземної мови, враховуючи вплив третьої іноземної мови.

У дослідженні визначено особливості модернізації процесу навчання іноземної мови в старшій школі Республіки Польща, до яких належить внесення змін до освітньої навчальної програми з першої іноземної мови (ІМ1), що полягають у зосередженні уваги вчителя на формуванні *компетентностей* та *стратегії самоосвіти (самостійного навчання)*, а також *особистісно орієнтованому навчанні (learner-centeredness)*. Освітня навчальна програма з першої іноземної мови передбачає також *міждисциплінарний підхід* до вивчення іноземної мови.

Виявлено, що загальні цілі освітньої навчальної програми з ІМ1 в середніх школах Республіки Польща полягають у розвитку й формуванні *вмінь та навичок* учнів для базового рівня володіння іноземною мовою (B2). У загальноосвітніх цілях навчальної програми передбачено також навчання другої іноземної мови (мовний рівень B1). Модернізація процесу навчання іноземних мов вимагає використання інноваційного *методу дискусії* та виконання типових завдань для розвитку чотирьох видів діяльності: *аудіювання, читання, говоріння, письма*, що сприяють формуванню *комунікативних навичок* учнів.

Дослідженням констатовано, що модернізація процесу навчання іноземних мов у Словацькій Республіці в умовах мультилінгвізму передбачає внесення змін до навчальної програми з першої іноземної мови та запровадження вивчення другої іноземної мови, починаючи з 7-го класу, проте в межах затвердженої навчальної програми школа має право самостійно обирати рік навчання другої іноземної мови, за умови, що кількість годин складатиме 4 години на тиждень (4/4/4/4). На момент завершення старшої школи учні повинні досягнути рівня знань B2 з першої та B1 з другої іноземної мови.

Результати аналізу змісту іншомовної освіти в старшій школі Угорщини доводять її стратегічну мету – оволодіння іноземною мовою на рівні вільного користувача через уведення до навчальних програм *інтеркультурного компонента* поруч з мовним матеріалом, впровадження *національних дескрипторів* рівня володіння мовою, *моніторинг рівня знань й умінь* учнів на проміжних та завершальному етапі вивчення іноземних мов.

Як засвідчує дослідження, оновлення підходів до навчання іноземних мов у країнах Центральної Європи передбачає й зміну ролі вчителя, який виконує функцію *порадника (counselor), організатора*, відповідального за управління та підготовку стратегій навчання. Важливою також є роль *вчителя-помічника* у виборі стратегій навчання іноземної мови.

Модернізація процесу навчання іноземних мов у досліджуваних країнах полягає у використанні інноваційних методів навчання, серед яких виділимо такі: *метод дискусії, метод драматизації (інсценування), метод кооперативного навчання, брейнстормінг, ролстормінг, метод роздумів, метод портфоліо* та ін.

Узагальнення досвіду в галузі розвитку багатомовної особистості в умовах шкільної освіти на старшому ступені навчання у країнах Центральної Європи дає змогу окреслити перспективні напрями удосконалення теорії і практики іншомовної освіти в Україні, серед яких: а) урізноманітнення спектру іноземних мов для вивчення у старшій загальноосвітній школі; б) забезпечення раціонального співвідношення навчального часу для оволодіння різними

іноземними мовами у старших класах; в) оновлення концептуальних та дидактико-методичних засад навчання іноземних мов у старшій школі відповідно до положень полілінгводидактики; г) розробка інтегрованих навчальних програм і підручників з іноземної мови (насамперед для оволодіння споріднених мов).

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні узагальнено наукову проблему модернізації навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму і запропоновано її системне розв'язання, що уможливило удосконалення формування змісту та педагогічного інструментарію іншомовної освіти українських старшокласників.

Здійснення аналізу проблеми теоретико-методичних основ навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму є підставою для формулювання низки висновків:

1. Проблема модернізації навчання іноземних мов в Україні і за кордоном була предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, аналіз наукових джерел дав змогу виділити такі напрями вивчення означеної проблематики:

– дослідження, в яких висвітлено шляхи і способи формування плюрилінгвальної особистості (Ю. Гафарова, Н. Євдокимова, Г. Піскурська, М. Тадеєва, О. Хрустальова та ін.);

– наукові розвідки, присвячені загальним засадам реформування іншомовної освіти в умовах мультилінгвального суспільства (М. Баришніков, Б. Жетпісбаєва, Л. Зембатова та ін.);

– праці, предметом дослідження яких стали тенденції реформування шкільної іншомовної освіти за кордоном (В. Гаманюк, Л. Мовчан, О. Першукова, М. Тадеєва та ін.).

Аналіз наукової літератури дав змогу констатувати наявність різних підходів до визначення понять «багатомовність», «мультилінгвізм», «індивідуальна багатомовність». Зокрема, поняття «мультилінгвізм/багатомовність» розглядається як соціолінгвістичне, психолінгвістичне, педагогічне явище. Термін «індивідуальна багатомовність» вживається у вузькому і широкому значенні: у першому випадку плюрилінгвальність особистості має природне походження та характеризується досконалим володінням мовами; у другому – індивідуальна багатомовність виражається у здатності особистості послуговуватися кількома мовами у повсякденному житті без урахування рівня їх компетентності. Наше дослідження ґрунтується на визначенні «мультилінгвізму/багатомовності» – як володіння людиною кількома (багатьма) мовами і активне їхнє використання у спілкуванні з іншими людьми.

2. Дослідженням встановлено, що вивчення мов уже понад півстоліття є пріоритетним напрямом європейського співробітництва. Мовна політика країн Центральної Європи, що є членами ЄС, знайшла відображення у низці документів, серед яких: Європейська культурна конвенція (1954), Міжнародний пакт ООН (1966), концепція Порогового рівня (1975), Рекомендації за результатами Міжурядової конференції з питань навчання мов і мовної політики (1982),

Всесвітня декларація про освіту для всіх (1990), Європейська Хартія регіональних мов (1992), Освіта у багатомовному світі (2002), Нова рамочна стратегія багатомовності (2005), Комюніке Єврокомісії: Багатомовність: перевага для Європи і спільне зобов'язання (2008), Проект «Багатомовна Європа» (2012), Програма «Навчання впродовж життя» (2007 – 2013) тощо. Аналіз названих документів дав змогу схарактеризувати мовну політику в країнах Центральної Європи, яка полягає у збільшенні кількості мов, що вивчаються, розробці рівнів володіння мовами, організації заходів, спрямованих на удосконалення мовної підготовки, зокрема, й модернізації підготовки вчителів, а також захисті культурного та мовного розмаїття.

3. Дослідженням охарактеризовано організаційні засади іншомовної освіти учнів старших шкіл країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму. З'ясовано, що організація навчання іноземних мов на етапі старшої школи в країнах Центральної Європи характеризується як спільними, так і відмінними рисами. Зокрема, загальна стратегія навчання іноземних мов у країнах Європи розробляється Відділом мовної освіти, Європейським центром сучасних іноземних мов, створених за сприяння Ради Європи.

Установлено, що в усіх країнах Центральної Європи на етапі старшої школи спостерігається тенденція до вивчення двох і більше іноземних мов (з домінуванням англійської як першої іноземної). Існують відмінності у домінуванні іноземних мов, що вивчаються у старшій школі: в Республіці Австрія та Словацькій Республіці – це англійська та мова однієї з національних меншин (хорватської, угорської, чеської, словацької або словенської), у Чеській Республіці та Республіці Польща – англійська мова як перша іноземна та одна із європейських мов, які характеризуються великою кількістю носіїв – німецька, французька як друга іноземна. В Угорщині вивчення основної іноземної мови починається у початковій школі, учням пропонуються такі мови на вибір: англійська, німецька, французька, іспанська. Залежно від типу школи, її статуту, іноземна мова може вводиться до навчальних планів як з першого року навчання, так і наступних років. Другу іноземну мову вивчають в середній школі (гімназії). Як правило, переважна більшість угорських школярів першою іноземною мовою вибирають англійську мову, а другою – німецьку.

Основні тенденції у модернізації навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи полягають у:

- проникненні в сучасну освіту процесів глобалізації і водночас намаганні національних систем освіти зберегти власну ідентичність, що впливає на зміст та методи іншомовної освіти;
- інтегрованому мультикультурному підході до формування змісту шкільних програм з іноземної мови з опорою на активні знання, які учні отримують у соціокультурному мультилінгвальному середовищі;
- визначенні Європейським Союзом і Радою Європи цілей європейської освіти у Європі, що полягають у промуванні учнівської активності й самодіяльності, які реалізуються ступенево в рамках повного циклу формального (шкільного) навчання від «навчання як вчитись» до «навчання протягом всього життя». Це є однією з основних цілей навчання, у тому числі й іноземної мови;

- модернізації системи підготовки майбутніх учителів іноземних мов, що полягає у компетентнісному підході до засвоєння теоретичних знань, практичних навичок й умінь, необхідних для професійної діяльності, що включають такі складові: мовна, яка формує мовну компетенцію вчителя іноземної мови; психолого-педагогічна, що передбачає засвоєння теоретичних знань; практична, ключовим елементом якої є педагогічні практики, що є містком між теорією та практикою, а також інформаційно-технологічна, спрямована на використання сучасних технологій у навчанні іноземної мови. При цьому мовна компетенція розглядається з двох перспектив: знання самої мови, а також наук про неї.

4. Аналіз наукової літератури дав змогу виокремити лінгводидактичні принципи, форми, методи та підходи до навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму.

Доведено, що модернізація навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи передбачає впровадження особистісно орієнтованого, комунікативного, діяльнісного, міждисциплінарного та міжкультурного підходів. В основі навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи лежать принципи: самостійного навчання, що спрямований на забезпечення активності учнів у засвоєнні іншомовних компетенцій; усної основи навчання, що забезпечує комунікативний підхід до іншомовної освіти; послідовності як базису навчання іноземних мов упродовж життя; системності, що передбачає виокремлення рівнів засвоєння іншомовної комунікативної компетенції, які складають струнку систему; варіативності, що спрямований на забезпечення можливості вільного вибору засобів, методів, форм іншомовного навчання тощо.

Серед методів навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи преvalюють ті, що вимагають активної діяльності школярів: метод проектів, метод дискусії, метод драматизації, метод кооперативного навчання, брейнстормінг-метод, ролстормінг-метод, метод роздумів, метод портфоліо, метод сінкейну тощо.

5. Аналіз зарубіжного досвіду модернізації навчання іноземних мов у старшій школі в умовах мультилінгвізму дав можливість обґрунтувати перспективні напрями розвитку іншомовної освіти старшокласників в Україні. Зокрема, зарубіжний досвід спонукає до розширення переліку іноземних мов, які можуть бути рекомендовані до вивчення у старшій школі, що зумовлюється багатонаціональністю України. З огляду на вищесказане, до англійської, німецької чи рідше французької, іспанської, китайської мов, що зазвичай вивчаються в українських школах, варто додати мови етнічних меншин, які проживають в Україні.

Досвід навчання іноземних мов у школах Центральної Європи може стати орієнтиром при визначенні раціонального співвідношення навчального часу для оволодіння іноземними мовами у старшій школі. При цьому має враховуватися принцип частотності та інтенсивності іншомовної освіти школярів.

На основі європейського досвіду може бути здійснене оновлення концептуальних та дидактико-методичних засад навчання іноземних мов у старшій школі відповідно до положень полілінгводидактики. При цьому може відбутися розширення кількості підходів до навчання іноземних мов в українських

школах, модернізація методів навчання, а також акцентування на самостійному навчанні учнів.

Закордонний досвід може лягти в основу розробки інтегрованих навчальних програм і підручників з іноземної мови. У сучасних українських школах широко використовуються НМК зарубіжних видавництв (*Oxford University Press, Express Publishing, Longman*). Проте очевидно, що вони не враховують українські культурні умови, і ця обставина спонукає до створення в Україні навчально-методичних комплексів з іноземних мов.

Уважаємо, що розв'язання задекларованих завдань дослідження дало можливість реалізувати його мету. Водночас окремі його аспекти залишаються перспективними й актуальними і можуть стати предметом наступних досліджень, зокрема: порівняльний аналіз навчання іноземних мов на різних освітніх рівнях у західноєвропейських країнах, США та Україні, дослідження нормативно-правового забезпечення мовної й освітньої політики різних держав з урахуванням світових глобалізаційних процесів, перспективи реформування іншомовної освіти України в умовах інтеграції до європейського освітнього простору тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Талалай Ю. О. Мовна освіта в Австрії: пропаганда мультилінгвізму / Ю. Талалай // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота». – Випуск 1 (38). – Ужгород : Ужгородський національний університет, 2016. – С. 276–278.

2. Талалай Ю. О. System of Pedagogical Education in EU Members Countries: Common and Different Features / Ю. Талалай // Український педагогічний журнал. – К. : Інститут педагогіки НАПН України. – 2016. – № 3. – С. 53–58.

3. Талалай Ю. О. Принципи діяльнісного підходу та самостійного навчання іноземних мов крізь призму поглядів чеських педагогів / Ю. Талалай // Педагогічний дискурс : збірник наукових праць / гол. ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : Інститут педагогіки НАПН, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2016. – Випуск 21. – С. 165–169. (Збірник індексується міжнародною наукометричною базою «*Index Copernicus*» ICV 2014:47.40; ICV 2015:52.89)

4. Талалай Ю. О. Загальні цілі освітньої навчальної програми з іноземної мови в середніх школах Польщі: стратегії, навички та підходи / Ю. Талалай // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал. – 2017. – № 1 (144). – С. 132–136.

5. Талалай Ю. О. Дидактичні моделі формування багатомовної особистості учня в процесі навчання іноземної мови: модель факторів і динамічна модель / Ю. Талалай // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал. – 2017. – № 4 (147). – С. 170–173.

Стаття у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз

6. Талалай Ю. О. Особливості іншомовної підготовки учнів середньої школи у колишньому Радянському Союзі (70 – 80 рр. XX ст.) / Ю. Талалай //

Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – Вип. 11. – С. 299–302.

Стаття у зарубіжному виданні

7. Талалай Ю. О. Мовна політика країн-членів європейського союзу: загальна мовна концепція освіти / Ю. Талалай // Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Pedagogika. Nowoczesne badania podstawowe i stosowane». (Sopot, 30.07.2016 – 31.07.2016). – Warszawa : Wydawca : Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. – S. 22–26.

Наукові праці апробаційного характеру

8. Талалай Ю. О. Явище мультилінгвізму в середовищі учнів старших класів в Австрії / Ю. Талалай // Актуальні проблеми навчання і виховання в контексті сучасної освітньої парадигми : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2015. – С. 261–262.

9. Талалай Ю. О. Вивчення другої іноземної мови учнями старших класів в Чеській Республіці в умовах мультилінгвізму / Ю. Талалай // Іншомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 5 – 7 листопада 2015 року / Міністерство освіти і науки України, Київський університет імені Б. Грінченка, Британська Рада в Україні, Гете Інститут в Україні, Авторизований центр міжнародних екзаменів «Grade Education Centre». – К. : Київський університет імені Б. Грінченка, 2015. – С. 234–242.

АНОТАЦІЇ

Талалай Ю. О. Модернізація навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Дрогобич, 2017.

У дисертаційному дослідженні теоретично *узагальнено* наукову проблему модернізації навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму і *запропоновано* її системне розв'язання, що уможливило удосконалення формування змісту та педагогічного інструментарію іншомовної освіти українських старшокласників. У дослідженні *обґрунтовано* базові поняття: «мультилінгвізм», «багатомовність», «індивідуальна багатомовність». У результаті дослідження *встановлено*, що вивчення мов уже понад півстоліття є пріоритетним напрямом європейського співробітництва; *проаналізовано* систему педагогічної підготовки вчителів старших шкіл у країнах-членах ЄС; *схарактеризовано* освітню мовну політику та організаційні засади іншомовної освіти учнів старших шкіл країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму; *встановлено*, що організація навчання іноземних мов

на етапі старшої школи в країнах Центральної Європи характеризується як спільними, так і відмінними рисами; *виокремлено* лінгводидактичні принципи, форми, методи та підходи до навчання іноземних мов у старших школах країн Центральної Європи в умовах мультилінгвізму; *з'ясовано*, що модернізація навчання іноземних мов у старшій школі країн Центральної Європи передбачає впровадження особистісно орієнтованого, комунікативного, діяльнісного, міждисциплінарного та міжкультурного підходів, принципів самостійного навчання, усної основи навчання і методів навчання: проекту, дискусії, драматизації, кооперативного навчання, роздумів, портфоліо, сінкейну, методів брейнстормінгу і ролстормінгу; *висвітлено* оптимальні форми роботи в класі на уроці іноземної мови у старших школах центральноєвропейських країн; *обґрунтовано* перспективні напрями розвитку іншомовної освіти старшокласників в Україні.

Ключові слова: модернізація, навчання іноземних мов, старша школа, мультилінгвізм, освітня мовна політика, організаційні засади іншомовної освіти, лінгводидактичні принципи, методи та підходи до навчання, форми навчання.

Талалай Ю. О. Модернизация обучения иностранным языкам в старшей школе стран Центральной Европы в условиях мультилингвизма. – Рукопись.

Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко. – Дрогобыч, 2017.

В диссертационном исследовании теоретически обобщено научную проблему модернизации обучения иностранным языкам в старшей школе стран Центральной Европы в условиях мультилингвизма и предложено ее системное решение, что способствует усовершенствованию формирования содержания и педагогического инструментария иноязычного образования украинских старшеклассников. В исследовании обоснованы базовые понятия: «мультилингвизм», «многоязычие», «индивидуальный мультилингвизм». В результате исследования установлено, что изучение языков уже более полувека является приоритетным направлением европейского сотрудничества; проанализировано систему педагогической подготовки учителей старших школ в странах-членах ЕС; охарактеризовано образовательную языковую политику и организационные основы иноязычного образования учащихся старших школ стран Центральной Европы в условиях мультилингвизма; установлено, что организация обучения иностранным языкам на этапе старшей школы в странах Центральной Европы характеризуется как общими, так и отличительными чертами; выделены лингводидактические принципы, формы, методы и подходы к обучению иностранным языкам в старших школах стран Центральной Европы в условиях мультилингвизма; выяснено, что модернизация обучения иностранным языкам в старшей школе стран Центральной Европы предусматривает внедрение личностно ориентированного, коммуникативного, деятельностного, междисциплинарного и межкультурного подходов, принципов самостоятельного

обучения, устной основы обучения и методов обучения: проекта, дискуссии, драматизации, кооперативного обучения, размышлений, портфолио, синкейна, методов брейнсторминга и ролсторминга; освещены оптимальные формы работы в классе на уроке иностранного языка в старших школах центральноевропейских стран; обоснованы перспективные направления развития иноязычного образования старшекласников в Украине.

Ключевые слова: модернизация, обучения иностранным языкам, старшая школа, мультилингвизм, образовательная языковая политика, организационные основы иноязычного образования, лингводидактические принципы, методы и подходы к обучению, формы обучения.

Talalay Yu. O. Modernization of Foreign Languages Learning at Senior Schools under Conditions of Multilingualism in Central European Countries. – Manuscript.

The Dissertation for Candidate of Pedagogical Sciences Degree, speciality 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. – Drohobych, 2017.

In the dissertation there has been theoretically generalized the scientific problem of the modernization of foreign languages learning at senior schools under conditions of multilingualism in Central European countries (Austria, the Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia); there has been suggested the systematic solution of the above mentioned problem, which in its turn enables the formation improvement of the content and pedagogical set of instruments of foreign language education of Ukrainian senior pupils.

The basic notions of the dissertation: «multilingualism», «individual multilingualism» have been substantiated.

As the result of the investigation it has been ascertained that foreign languages learning has been a priority direction of European cooperation for about a half of the century. The language policy of the central European countries, which are also EU member countries, found its reflection in many documents, such as: European Cultural Convention (1954), International UNO Pact (1966), Threshold Level Conception (1975), International Declaration on Education for everyone (1990), European Charter on Regional Languages (1992), Education in Multilingual World (2002), A New Framework Strategy for Multilingualism (2005), Communique of European Commission: Multilingualism: an Asset for Europe and a Shared Commitment (2008), Project «Language Rich Europe» (2012), Programme «Lifelong Learning» (2007 – 2013) etc. The analysis of the above mentioned documents gave the opportunity to characterize the language policy in central European countries. The language policy consists in: the increase of the languages which are learnt at school, the elaboration of the language level acquisition, the organization of different events aimed at the language improvement, the modernization of teachers' training process and the protection of the cultural and language diversity.

The system of pedagogical education of senior school teachers in EU member countries has been analyzed. This system has different features. There are no unified

teachers' training programmes. The duration of the teachers' training process is different as well.

It has been ascertained that the organization of foreign languages learning at senior schools in central European countries is characterized with common and different features. The general strategy of foreign languages learning is elaborated by the Department for the Language Education, European Center of Modern Foreign Languages. The Department for the Language Education and European Center of Modern Foreign Languages are organized on the initiative of Council of Europe.

The educational language policy and the organizational fundamentals of foreign languages education of senior pupils in Central European countries under conditions of multilingualism have been characterized. There is the tendency to learn two or more foreign languages (the English language is predominant as the first foreign language) at senior schools in all central European countries. Though not in all countries this tendency is realized in practice. The search for the new approaches to the foreign languages learning and the tendency for oral communication are observed. There are certain differences in the foreign languages predominance at senior schools: in Austria and Slovakia the English language is learnt as well as one language of the ethnic minority groups (Croatian, Hungarian, Czech, Slovakian, Slovenian), in the Czech Republic and Poland the English language is predominant as the first foreign language and one more European language, which is spoken by many people, is learnt – German and French as the second foreign language. In all above mentioned countries the lesson is the main form of foreign languages learning.

The analysis of the scientific literature gave the opportunity to single out the linguo-didactic principles, the forms, the methods and the approaches to foreign languages learning at senior schools in Central European countries under conditions of multilingualism. It has been ascertained that the modernization of foreign languages learning at senior schools in Central European countries implies the implementation of the learner-centredness, communicative, learning by doing, interdisciplinary and intercultural approaches. The principles of an autonomous learning and oral learning form the basis of the foreign languages learning.

Among the methods of foreign languages learning at senior schools in Central European countries are predominant those which require a dynamic activity of pupils: the project method, the discussion method, the dramatization method, the cooperative learning method, the reflection method, the portfolio method, the cinquain method, the brain storming method and the role storming method etc. The optimal forms of work at foreign language lessons at senior schools in Central European countries have been highlighted: the work in groups, the work in pairs, the individual work. The perspective directions of the foreign language education of senior pupils in Ukraine have been substantiated.

Key words: modernization, foreign languages learning, senior school, multilingualism, educational language policy, organizational fundamentals of foreign language education, linguo-didactic principles, methods and approaches to learning, forms of learning.

Підписано до друку 23.05.2017 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Вид. арк. 0,9. Зам. № 87. Тираж 100. Друк на ризографі.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка
82100, Дрогобич, вул. І. Франка, 24